

hammed Takî Dânişpejûh, Tahran 1340 hş.). **2.** *İksîrül-'ârifîn fi mâ'rifeti'l-haqq-ı'l-yakîn. Âştîyânî'nin er-Resâ'il li'l-mü'ellifi'l-hakîm Şadriddîn-i Şîrâzî* içinde neşrettiği eser ayrıca Japonca tercümesiyle birlikte Shigeru Kamada tarafından yayımlanmıştır (Tokyo 1984). **3.** *Sereyânü nûri vücûdî'l-haqqı fi'l-mevcûdât* (nşr. Seyyid Celâleddîn-i Âştîyânî, er-Resâ'il içinde). **4.** *el-Vâridâtü'l-kalbiyye fi mâ'rifeti'r-rubûbiyye* (nşr. Seyyid Celâleddîn-i Âştîyânî, er-Resâ'il içinde). **5.** *Zâdü'l-müsâfir (el-Me'âdü'l-cismânî*; yazması için bk. Nâhid Bakerî Hürremdeştî, s. 292-293). **6.** *Risâle-i Se Aşl* (nşr. Seyyid Hüseyin Nasr, Tahran 1340). Eserde kendini tanıma, makam, mevki ve mal tutkusundan kurtulma ve nefsi emmâre ile şeytanın aldatmalarından korunma şeklindeki üç temel ahlâk ve tasavvuf ilkesi üzerinde durulmuştur. **7.** *İkâzû'n-nâ'imîn* (nşr. Muhsin Müeyyedî, Tahran 1361 hş.).

Molla Sadrâ'nın, hocası Mîr Dâmâd'a yazdığı mektupları *Âştîyânî Şerh-i Hâl ve Ârâ-yi Felsefî-yi Mollâ Şadrâ* içinde (Kum 1378), diğer bazı yazıları ve notlarını Muhammed Berekât *Yad-Dâştâ-yi Mollâ Şadrâ* başlığıyla (Kum 1377) yayımlamış, Mustafa Feyzî de Sadrâ'nın şiirlerini *Meşnevî-yi Mollâ Şadrâ* adıyla bir araya getirmiştir (Kum 1376).

Nâhid Bakerî Hürremdeştî tarafından hazırlanan *Kitâb-şinâsî-yi Câmî-yi Mollâ Şadrâ* adlı eserde Molla Sadrâ'nın eserlerinin kapsamlı bir bibliyografyası bulunmaktadır (bk. bibl.). İbrahim Kalın'ın "An Annotated Bibliography of the Works of Mullâ Sadrâ with a Brief Account of His Life" başlıklı yazısında da Sadrâ'nın eserlerinin ayrıntılı listesi verilmiş ve bunların tanıtımı yapılmıştır (IS, XLII [2003], s. 21-62)

BİBLİYOGRAFYA

Sadreddin-i Şîrâzî, *el-Hikmetü'l-müte'âliye fi esfâri'l-'aqliyyeti'l-erba'a* (nşr. Rızâ Lutfi), Kum 1387, tür.yer.; M. Horten, *Die Gottesbeweise bei Schirazi*, Bonn 1912; a.mlf., *Das Philosophische System von Schirazi*, Strassburg 1913; *Yâdnâme-yi Mollâ Şadrâ* (nşr. Seyyid Hüseyin Nasr), Tahran 1380/1961; Seyyid Hossein Nasr, "The School of Isfahan", *A History of Muslim Philosophy* (ed. M. M. Sharif), Wiesbaden 1966, I, 239-270; a.mlf., "Spiritual Movements, Philosophy and Theology in the Safavid Period", *CHLr.*, VI, 656-697; a.mlf., *Sadr al-Din Shirâzî and his Transcendent Theosophy*, Tahran 1997; a.mlf., "The Qur'anic Commentaries of Mullâ Sadrâ", *Reality and Consciousness: Studies in Memory of Toshihiko Izutsu* (ed. S. J. Ashtiyani v.dğr.), Leiden 2000, s. 45-58; T. Izutsu, *The Concept and Reality of Existence*,

Tokyo 1971; Fazlur Rahman, *The Philosophy of Mullâ Şadrâ*, Albany 1975; a.mlf., "Mîr Dâmâd's Concept of Hudûth Dahri: A Contribution to the Study of God-World Relationship Theories in Safavid Iran", *JNES*, XXXIX (1980), s. 139-151; Muhammed Hâcevî, *Levâmî'u'l-'ârifîn fi ahvâli Şadrî'l-müte'ellihîn*, Tahran 1366 hş.; Muhsin Salih, *The Verse of Light: A Study of Mullâ Sadrâ's Philosophical Qur'ân Exegesis* (doktora tezi, 1993), Philadelphia Temple University; Hamid Dabashi, "Mîr Dâmâd and the Founding of the School of Isfahan", *History of Islamic Philosophy* (ed. Seyyid Hossein Nasr – Oliver Leaman), London 1996, II, 597-634; Alparslan Açıkgenç, *Being and Existence in Şadrâ and Heidegger: A Comparative Ontology*, Kuala Lumpur 1996; a.mlf., "Sadreddin Şirâzî'de Hareket Nazariyesi", *İslâmî Araştırmalar*, 1/2, Ankara 1986, s. 63-70; Muhammad Hossein Khamanei, *Principles of Interpretation and Quranic Hermeneutics According to Mullâ Sadra*, London 1999; Seyyid Celâleddîn Âştîyânî, *Şerh-i Hâl ve Ârâ-yi Felsefî-yi Mollâ Şadrâ*, Kum 1378 hş.; Nâhid Bakerî Hürremdeştî, *Kitâb-şinâsî-yi Câmî-yi Mollâ Şadrâ*, Tahran 1378 hş.; H. Corbin, "La place de Mollâ Şadrâ Şîrâzî dans la philosophie iranienne", *St.I*, XVIII (1963), s. 81-113; R. Avens, "Theosophy of Mulla Sadra", *HI*, IX/3 (1986), s. 3-30; Lati-mah-Parvin Peerwani, "Qur'anic Hermeneutics: The Views of Sadr al-Din Shirazi", *BRISMES Proceedings* (1991), s. 468-477; a.mlf., "Mullâ Sadrâ on Imaginative Perception and Imaginal World", *Transcendent Philosophy*, 1/2, London 2000, s. 81-96; Shigeru Kamada, "Metempsychosis (Tenâsukh) in Mullâ Şadrâ's Thought", *Orient*, XXX-XXXI, Tokyo 1995, s. 119-131; J. Janssens, "Mullâ Sadrâ's Use of Ibn Sinâ's Ta'liqât in the Asfâr", *Journal of Islamic Studies*, XIII/1, Oxford 2002, s. 1-13; İbrahim Kalın, "An Annotated Bibliography of the Works of Mullâ Sadrâ with a Brief Account of His Life", *IS*, XLII (2003), s. 21-62; D. MacEoin, "Mullâ Şadrâ Şîrâzî", *El²* (İng.), VII, 547-548; John Cooper, "Mulla Sadra (Sadr al-din Muhammad al-Shirazi)", *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, London - New York 1998, VI, 595-599.

ALPARSLAN AÇIKGENÇ

MOLLA ŞAH

(bk. BEDAŞÎ, Şah Muhammed).

MOLLA YEGÂN

(ö. 865/1461 civarı)

Osmanlı âlimi.

Asıl adı Mehmed olup kaynaklarda Yegân / Yeğen olarak anılır. Aydın ulemâsından Armağan b. Halîl'in oğludur. Ailesi bu vilâyette bulunan Akçakoyunlu cemaatine mensuptur (Baldırzâde Mehmed Efendi, s. 238) İlk öğrenimini Aydın vilâyetinde gördü. Bursa'ya gidip Molla Fenârî'nin talebesi oldu ve ondan başta kiraat ol-

mak üzere çeşitli ilimleri tahsil etti. İcâzet aldıktan sonra bazı medreselerde müderrislik yaptı. Bu sırada Çelebi Mehmed devri âlimlerinden Karamanlı Sarı Yâkub'la arkadaş oldu. 834'te (1431) Molla Fenârî'nin ölümünün ardından onun yerine Bursa kadılığına getirildi. *Şekâik Tercümesi*'ndeki bir ifadeden hareketle kendisinin ikinci Osmanlı müftüsü olduğu söylenebilir. Bazı araştırmacılar onun resmi bir makam olarak müftülüğe getirilmediğini, ancak fetva verme yetkisini tanıdığı için müftü şeklinde anıldığını yazar. Baldırzâde ayrıca kadılıkta da bulunduğunu belirtir, aynı kanaate Hoca Sâdeddin Efendi de katılır (*Tâcüt-tevârîh*, II, 438-439). Bu görevde iken II. Murad'ın iltifatlarına mazhar oldu. 844'te (1441) hacca giden Molla Yegân döndükten sonra herhangi bir görev almadı. Bazı araştırmalarda ise onun hac dönüşü yeniden Bursa kadılığına getirildiği ve 857'de (1453) İstanbul'un fethi sırasında etkili bir kişi olarak önemli rol oynadığı üzerinde durulur.

1441'de hac dönüşünde Molla Yegân'ın Mısır'dan beraberinde getirdiği genç âlim Molla Gürânî'yi padişaha takdim ettiği Sultan Murad'ın da onu oğlu Şehzade Mehmed (Fâtiş) hoca tayin ettiği bilinmektedir (Mecdî, s. 103). Kaynaklarda Molla Yegân hakkında birçok rivayete ve anekdota yer verilmiştir. Bunlardan birine göre, Molla Fenârî'nin kızıyla evlendirilme teklifini Aydın ilindeki hocasının kızıyla evlenme hususunda verdiği sözden dolayı reddetmiştir. Biyografik kaynaklar iki aile arasında daha sonra devam edecek olan soğukluğu bu olaya bağlar. Hatta Bursa kadısı iken verdiği bir fetvanın Fenârîler tarafından şer'î şerife aykırı bulunduğu gerekçesiyle şikâyet edildiği ve kendisinin cahillikle suçlandığı belirtilmektedir. Fenârîzâdeler meselenin tekrar görüşülmesini isteyince toplanan ulemâ heyeti Molla Yegân'ın verdiği hükme aykırı karar almış, ancak Molla Yegân bu itirazı karşı, "Bu husus bizim mezhebizce câiz değildir. Fakat ben İmam Züfer'in görüşüne göre hüküm verdim. Eğer gücünüz yeterse nakzediniz" diyerek onları susturmuştur.

Molla Yegân'ın ölüm tarihi tartışmalıdır. Bazı kaynaklarda verilen 840 (1436-37) yılı onun 844'te (1441) hacca gittiği bilgisiyle uyuşmaz. Âşıkpaşazâde ve Neşrî gibi Osmanlı tarihçileri Molla Yegân'ı Fâtiş Sultan Mehmed döneminin ulemâsı arasında zikreder. Kemalpaşazâde ise

Molla
Yegân'ın
mezar taşı

İstanbul'un fethi sırasında hayatta olduğuna ilişkin bir nota yer verir (*Mohaç-nâme*, s. 117-118). Yine bazı kaynaklarda Molla Yegân'ın Fâtiş Sultan Mehmed devri başlarında vefat ettiği belirtilir. Baldırzâde 878'de (1473-74) öldüğünü yazarsa da (*Ravza-i Evliyâ*, s. 238) muhtemelen vakfiyesini düzenlediği 865 (1461) yılı dolayında vefat etmiştir. Kabrinin yeri bilinmiyorsa da rümi oymalı ve zülfeli tepelikli taşı günümüze ulaşmıştır. Baldırzâde, onun Bursa'da Yıldırım İmaretini yakınındaki medresesi civarında medfun olduğunu yazar. Fahreddin er-Râzi ekolüne mensup olan Molla Yegân'ın ailesinden Yegânzâdelere diye bilinen birçok âlim yetişmiştir. Başta *Sicill-i Osmânî* olmak üzere bazı kaynaklarda ve bunlara dayanan araştırma eserlerinde Molla Yegân'ın Molla Fenârî'nin kızıyla evlendiği kaydedilir. Bu eserlerde iki ailenin birbiriyle karıştırıldığı görülmektedir.

Molla Yegân kaynaklarda zeki ve anlayışlı bir kimse olarak kaydedilir (Mecdî, s. 99). Son zamanlarda hâfızasının zayıfladığı ve hemen bütün bildiklerini unuttuğu belirtilir. Dostlarıyla sohbet toplanmalarına düşkün olup onlara güzel yemekler ikram ederdi. eş-Şekâ'îk müellifi Taşköprizâde'nin cediti Hayreddin Efendi, Molla Yegân'dan ders almıştı. Diğer talebeleri arasında II. Murad devri ulemâsından Hatibzâde Tâceddin İbrâhim, Ayaşuluk Çelebisi Mehmed, Fâtiş Sultan Mehmed dönemi âlimlerinden Hacıhasanzâde Efendi, Efdalzâde Hamîdüddin Efendi ve ilk İstanbul kadısı olarak bilinen Hızır Bey bulunmaktadır. Molla Yegân kızını bu sonuncu talebesiyle evlendirmiştir.

Bursa'da yıkılmaya yüz tutmuş olan, Yıldırım Bayezid devri ileri gelenlerinden Kara Eyne Bey'in kurduğu medreseyi onartıp hizmete açmasından ve bir süre burada müderrislik yapmasından dolayı bu öğretim kurumu Molla Yegân Medresesi adıyla anılmıştır. Önce yirmili iken

zamanla ellili medreseler arasında giren medrese XX. yüzyıl başlarına kadar faaliyetini sürdürmüştür (Baltacı, s. 315-316). Medresenin bahçesine mescid yaptırın Molla Yegân'ın 2900 kitaptan oluşan bir kütüphanesinin bulunduğu ve bu kitapları mescidine vakfettiğinden bahsedilir (Erünsal, s. 22-23). Molla Yegân medrese ve mescidinin giderleri için Bursa ve civarında değirmenler, arazi, yoncalık, menzil ve bahçe gibi gelir kaynakları vakfetmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

Âşıkpaşazâde, *Tarih*, s. 203; Kernalpaşazâde, *Mohaçnâme: Histoire de la campagne de Mohaç* (trc. M. Pavet de Courteille), Paris 1859, s. 117-119; Taşköprizâde, eş-Şekâ'îk, s. 79-80; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 84, 99-100, 103, 111, 115, 117, 139, 179, 191, 453, 462; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, İstanbul 1280, II, 438-439; Atâî, *Zeyli Şekâik*, tür.yer.; Baldırzâde Mehmed Efendi, *Ravza-i Evliyâ* (haz. Mefail Hızlı – Murat Yurtsever), Bursa 2000, s. 179, 238, 272, 273; Evliya Çelebi, *Sevâhatnâme*, II, 17; Belîğ, *Güldeste*, s. 252; *Sicill-i Osmânî*, IV, 102; *Osmanlı Müellifleri*, II, 52; A. Memduh Turgut Koyunluoğlu, *İznik ve Bursa Tarihi*, Bursa 1935, s. 156; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi*, s. 441; a.e. III, s. 102-103, 120, 160; Cahid Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s. 315-317; *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1983, III, 307, 313-314; Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1984, s. 32-33, 104-105, 270; Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Bursalı İsmail Belîğ*, Ankara 1985, s. 98; C. Repp, *The Müfti of Istanbul*, Oxford 1986, s. 98-104; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 22-23, 195, 235, 249; Ahmet Özel, *Haneî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 94; Ahmet Gül, *Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunlar Arasında Dâru'l-Hadîslerin Yeri*, Ankara 1997, s. 40, 73, 91; Mefail Hızlı, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*, İstanbul 1998, s. 39-43; Halil İnalçık, "Murad II", *İA*, VIII, 613; Mustafa Said Yazıcıoğlu, "Hızır Bey", *DİA*, XVII, 413.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

MOLLA ZEYREK

(ö. 903/1497-98 [?])

Osmanlı âlimi.

Hayatının ilk yılları hakkında bilgi yoktur. Asıl adının Mehmed olduğu ve Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yanında bulunup ondan ders aldığı, Zeyrek isminin de kendisine onun tarafından verildiği bilinmektedir. Hızır Şah Efendi'nin derslerine girerek tahsilini ilerletmiştir.

Kaynaklarda Molla Zeyrek'in daha sonra önemli öğretim görevlerinden biri olan Bursa Sultan Murad Medresesi'ne müderris olduğundan söz edilir, ancak mü-

derrisliğe nasıl geçtiğine dair bilgi verilmemiş. İstanbul'un fethine katılan ulemâ arasında bulunduğu anlaşılmaktadır. Fethin ardından Fâtiş Sultan Mehmed, Medâris-i Semâniyye'yi inşa etmeden önce eğitimin kesintiye uğramaması için bazı kiliseleri medrese haline getirmiş, bu arada Molla Zeyrek'in adıyla anılan Zeyrek semtindeki Pantokrator Manastırını da medreseye çevirip kendisine tahsis etmiştir. XVI. yüzyılın ilk yarısına ait *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'nde bu semtin ismi Mahalle-i Mescid-i Hoca Zeyrek olarak geçer. Molla Zeyrek bu medreseye müderris olunca kendisine 50 akçe yevmiye tayin edildi. Rivayete göre bu miktarın 20 akçesini kendi ihtiyacına ayırır, 30 akçesini Hacı Bayrâm-ı Velî'nin fakir müridlerine gönderirdi. Hayatının bundan sonraki kısmı kaynaklarda genellikle menkıbevi anekdotlar halinde yer alır. Molla Zeyrek'in vaktini daha çok ibadetle geçirdiği, hatta Fâtiş Sultan Mehmed'in huzurunda "da'vâ-yı fazilet" ederek Seyyid Şerîf el-Cürcânî'den daha faziletli olduğu iddiasında bulunduğu, bunun üzerine padişahın Bursa Sultânîye (Yeşil) Medresesi müderrisi Hocaâde Muslihuddin Efendi'yi İstanbul'a davet ederek onunla tartışmasını istediği belirtilir. Padişahın huzurunda bir hafta kadar devam eden tartışma, Osmanlı ilim ve kültür hayatı bakımından dikkat çekici olduğu gibi Molla Zeyrek'in şahsiyetini tanımak için de önemli unsurlar içerir. Bu iki âlim arasında "burhân-ı vâhid" konusunda yapılan münazaraya devrin âlimleri oturarak, Vezir Mahmud Paşa ayakta durup çeşitli hizmetler ifa ederek katılmıştır. Tartışma sadece karşılıklı konuşma şeklinde geçmeyip her iki taraf görüş ve delillerini içeren birer risâle de yazmıştır. Altıncı günü padişah tartışmanın bu şekilde sonuçlanmayacağını anlayınca iki tarafın yazdıklarının birer nüshasını birbirine verip önceden hazırlanmalarını istedi. Hocaâde ikinci nüshasını verdiği halde Molla Zeyrek kendi metninin yedeği olmadığını bildirince Hocaâde kendi metninin arka yüzüne Zeyrek'in risâlesini yazabileceğini belirtti. Bunun üzerine padişah latife yaparak Hocaâde'ye istinsah sırasında dikkatli olup hata yapmamasını söyleyince Hocaâde, istinsah hatalarının risâlenin aslındaki hatalar kadar olmayacağını ifade edip Fâtiş'in latifesine karşılık verdi. Sonunda mecliste hazır bulunanlar ve hakem olarak Molla Hüsrev, Hocaâde'nin görüşlerini tercih edince Molla Zeyrek çok üzüldü. Padişah, muhtemelen